

SAŽETAK

Početak 21. stoljeća obilježila je ekonomska kriza globalnih razmjera koju prati nezaposlenost, prezaduženost, nesigurnost. Sve je veći broj obitelji suočen sa siromaštvom koje negativno utječe i na dobrobit njihove djece te dovodi u pitanje njihova temeljna prava.

Cilj ovog rada je ispitati ulogu siromaštva, višestruke materijalne deprivacije i edukativnog roditeljskog zanemarivanja u postizanju školskog uspjeha, predanosti izvršavanju školskih obveza te budućim aspiracijama.

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 610 ispitanika (51,6% djevojčica i 44,8% dječaka), prosječne dob 13,8 godina ($SD = 0,73$). Uz *Upitnike općih podataka i SES-a*, u istraživanju je korištena i *Skala materijalne deprivacije, Skala edukativnog zanemarivanja, Skala predanosti izvršavanju školskih obveza i Skala budućih aspiracija*.

Utvrđeno je da najsiromašniji ispitanici postižu i najlošije školske rezultate. Oni koji dolaze iz obitelji nižeg SES-a i percipiraju da su materijalno deprivirani, procjenjuju da imaju otežane mogućnosti za nastavak školovanja. Više od trećine ispitanika smatra da je njihovo pravo na obrazovanje ugroženo nepovoljnom materijalnom situacijom.

Rezultati regresijskih analiza pokazuju da su u predviđanju školskog uspjeha statistički značajni prediktori SES i neke varijable obrazovne, ali i socijalne deprivacije, a objasnile su 21,7% varijance u postizanju školskog uspjeha. Djevojčice imaju bolji školski uspjeh, predanije su izvršavanju školskih obveza i imaju veće aspiracije. A što je veće edukativno zanemarivanje od strane roditelja to je manja predanost izvršavanju školskih obveza i niže su buduće aspiracije.

U zaključku se naglašava da materijalna i nematerijalna uskraćenost ugrožava pravo djece na obrazovanje, negativno utječe na njihov školski i životni uspjeh i napredak, te im otežava da ostvare svoje pune potencijale.

Ključne riječi: *dječja prava, obrazovno zanemarivanje, deprivacija, siromaštvo, školski uspjeh*

ABSTRACT

The beginning of the 21st century has been marked with a global economic crisis which was followed by unemployment, indebtedness, uncertainty. More and more families are faced with poverty which negatively affects their children's well-being and brings their fundamental rights into question.

The goal of this paper is to examine the role of poverty, multiple material deprivation and parents' educational neglect in achieving success in school, commitment to school obligations and future aspirations.

The research involved 610 participants (51.6% girls and 44.8% boys), with their average age being 13.88 years ($SD=0.73$). Along with *Questionnaires of general data and SES*, the research included the *Scale of material deprivation, Scale of educational neglect, Scale of commitment to carrying out school obligations* and *Scale of future aspirations*.

It was confirmed that the poorest participants achieve the worst results in schools. Those who come from a family with a lower SES and perceive that they are materially deprived also expect having difficulties in continuing their

education. More than a third of participants believe that their right to education is at risk due to their adverse material situation.

The results of regression analysis show that SES and some variables of educational and social deprivation are statistically significant predictors of success in school, and those explained 21.7% of variance in achieving success in school. Girls have better success in school, they are more committed to fulfilling school obligations and they have bigger aspirations. Educational neglect is a statistically significant predictor of commitment to fulfilling school obligations and future aspirations, i.e. the bigger the educational neglect by parents, the smaller the commitment to fulfilling school obligations and future aspirations.

The conclusion states that material and non-material deprivation puts the children's right to education to risk, negatively impacts their progress in school and in life, lessens their chances of achieving their full potential.

Key words: *children's rights, educational neglect, deprivation, poverty, results of education*

ÖSSZEFOGLALÓ

A 21. század elején globális méretű gazdasági válság tanúi lehettünk, ennek velejárója pedig a munkanélküliség, eladósodás és a biztonság hiánya. Egyre több család néz szembe a szegénységgel, amely negatívan hat a gyermekeikre, megkérdőjelezi alapvető jogaikat.

Jelen tanulmány célja a szegénység, a súlyos anyagi depriváció (nélkülözés) és szülői elhanyagolás szerepének vizsgálata az iskolai teljesítmény, az iskolai kötelezettségek végrehajtása és a jövőbeli aspirációk szempontjából.

A felmérésben összesen 610-en vettek részt (51,6%-ban lányok és 44,8%-ban fiúk), az átlag életkor 13,8 év (SD=0,73). Az Általános adatokról szóló kérdőív és a SES mellett, a felmérésben alkalmazásra került az *Anyagi depriváció skálája*, az *Oktatási elhanyagolás skálája*, az *Iskolai kötelezettségek végrehajtására vonatkozó skála* és a *Jövőbeli aspirációk skálája*.

Megállapításra került, hogy a legszegényebb megkérdőjeleztek érik el a leggyengébb iskolai eredményeket is. Az alacsonyabb SES státusszal rendelkező családokból származó gyermekek, akik anyagilag depriváltak, úgy látják, hogy nehezebb körülmények között tudják majd folytatni a tanulást. A megkérdőjeleztek több mint egyharmada szerint a tanulásra való joguk veszélyeztetett a kedvezőtlen anyagi helyzetük miatt.

A regressziós elemzések eredményei szerint az iskolai teljesítmény előrelátásában jelentős szerepe van a SES adatoknak, valamint a tanulási és szociális depriváció egyes mutatóinak, ezáltal 21,7% varianciát mutattak ki az iskolai teljesítmény szempontjából. A lányok sikeresebbek az iskolában, szorgalmasabbak az iskolai kötelezettségek végrehajtásában és nagyobb aspirációval rendelkeznek. Minél nagyobb a szülői elhanyagolás, annál alacsonyabb az iskolai kötelezettségek elvégzésébe fektetett munka és kisebb a jövőbeli aspiráció.

A konklúzióban megállapításra került, hogy mind az anyagi, mind a nem anyagi nélkülözés veszélyezteti a gyermekek tanulásra való jogát, negatív hatással van az iskolai és későbbi fejlődésre és sikerre, valamint megnehezíti a teljes potenciáljuk kihasználását.

Kulcsszavak: *gyermekjogok, elhanyagolás, depriváció, szegénység, iskolai teljesítmény*

Évkönyv 2016, XI. évfolyam, 1. szám
 Újvidéki Egyetem
 Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar

ETO: 347.635:364-176
 Eredeti tudományos munka
 A leadás időpontja: 2016. szeptember 29.
 Az elfogadás időpontja: 2016. október 21.
 Terjedelem: 47–70.

Vesna BILIĆ
 Učiteljski fakultet u Zagrebu
 vesna.bilic@ufzg.hr

ULOGA SIROMAŠTVA I VIŠESTRUKÉ DEPRIVACIJE U OSTVARIVANJU PRAVA DJECE NA OBRAZOVANJE

*The role of poverty, multiple deprivation and
 realization of children's right to education*

*A szegénység és a nélkülözés szerepe a gyermekoktatás
 megvalósulásában*

Uvod

Među najvećim tekovinama dvadesetog stoljeća, uz fascinantan razvoj znanosti i tehnologije, opravdano se u društvenoj domeni, mogu istaknuti dječja prava. Tome je ponajviše doprinijela *Konvencija o pravima djeteta* koja obećava svijet u kojem djeca mogu učiti i razvijati svoje potencijale (Minujin i sur., 2006). Ovaj temeljni dokument ističe prava djece na preživljavanje (odgovarajuće životne uvjeti) na razvoj (pravo na obrazovanje, informiranje, igru, slobodno vrijeme) i zaštitu (od izrabljivanja, okrutnosti). A 2002. godine Opća skupština UN-a donijela je plan ili viziju djelovanja za stvaranje *svijeta dostojna djece* u kojem će biti zaštićena njihova prava, u kojem će se poštivati njihovo dostojanstvo, brinuti za njihovu dobrobit i postupati u njihovom najboljem interesu te im osigurati najbolji mogući početak u životu i kvalitetno obrazovanje. Donedavno je bilo gotovo neshvatljivo da će te važne civilizacijske tekovine biti uzdrmane i ugrožene siromaštvom i to ne samo u slabo razvijenim zemljama već i onim koje su nazivane zemljama bogatog zapada ili zemljama blagostanja.

Sasvim suprotno predviđanjima i očekivanjima, već prvo desetljeće 21. stoljeća, koje se opisuje kao jedno je od najnesigurnijih i najnestabilnijih, donijelo je velike probleme: recesiju, negativne promjene u gospodarstvu, povećane stope nezaposlenosti, drastičan pad životnog standarda (Conger i sur., 2010), a pauperizacija je postala masovni fenomen (Šučur, 2014). Povećao se broj ljudi koji žive u velikoj materijalnoj neimaštini tako da ne mogu podmiriti osnovne životne potrebe, neophodne za preživljavanje kao što je

hrana, voda, stan, grijanje, higijena, a što se definira kao apsolutno siromaštvo. A još je veći broj onih koji nisu u mogućnosti osigurati minimalno pristojan životni standard uobičajen u lokalnoj zajednici ili društvu kojem pripadaju, odnosno koji žive u relativnom siromaštvu (Katz i sur., 2007; McDonald, 2008; de Neubourg i sur., 2014; Šućur, 2014). Siromašnima se smatraju oni čiji su ekvivalentni dohodci manji od 60% medijana nacionalnog dohotka, a ekstremno siromašnima čiji su dohoci manji od 30% medijana nacionalnog dohotka ili čiji su mjesečni dohodci u Hrvatskoj manji od 1100 kn. (Šućur, 2014). Osobito zabrinjava činjenica da i oni koji su donedavna živjeli relativno sigurno, sve češće se suočavaju s nesigurnošću i maksimalnom financijskom neizvjesnosti te nisu u mogućnosti zadržati životni standard na koji su navikli, pa se govori o fenomenu novog siromaštva (Šućur, 2014). Naime, krizom je pogođen srednji sloj i radno aktivno stanovništvo te oni koji o njima ovise – djeca i mladi. Sve je veći broj onih koji ostaju bez posla i teško pronalaze novi ili rade, a ne dobivaju plaću, raste broj prezaduženih (problem vraćanja stambenih kredita i plaćanja režija) onih koji strahuju od deložacija, beskućništva i bijede (Šućur, 2014).

Siromaštvo utječe na 20% svjetske populacije (Wray, 2015), a najteže su pogođene najranjivije skupine, a to su svakako djeca. Pozivajući se na alarmantne podatke UN-a i Svjetske banke, Zebić (2012: 512) ističe da u 21. stoljeću u svijetu od posljedica siromaštva svakog dana umre 29 000 djece u dobi do pet godina. A u Hrvatskoj je u dvije godine broj siromašne djece porastao za 10%, odnosno za 4000 (Strategija borbe protiv siromaštva u RH 2014-2020), a njihov udio među siromašnima je čak 29,7% (Šućur, 2014).

Tako se ponovno aktualizirao problem dječjeg siromaštva (engl. *child poverty*), za koje se mislilo da će u novom mileniju biti značajno smanjeno ili iskorijenjeno. I najtvrdokorniji pesimisti teško su mogli zamisliti da će kronično potplaćeni hrvatski učitelji morati sami skupljati financijsku pomoć svojim gladnim učenicima (Vidi: *U školama sve više gladne djece*, Večernji list, 20. 03. 2014. ; *Topli obrok svom učeniku plaća humana učiteljica*, Glas Slavonije, 29. 10. 2014.). A siromaštvo i višestruka deprivacija razlozi su koji ugrožavaju dobrobit i otežavaju sve većem broju djece da ostvare svoje potencijale i prava, pa i pravo na obrazovanje iako je ono zagarantirano, a školovanje besplatno.

Odrastanje u siromašnim obiteljima

Uvriježeno je mišljenje da financijski problemi utječu na roditelje i njihovu djecu, a kako bi objasnili taj utjecaj Conger i sur. (2010) su razvili *model obiteljskog stresa*. On predviđa da će ekonomski problemi (niski prihodi, visoki dugovi, negativni financijski događaji) dovesti do toga da se ne mogu zadovoljiti materijalne potrebe obitelji (dovoljna količina hrane, odjeće i sl.). A to rezultira stresom i visokim pritiskom koji predstavlja rizik za emocionalne nevolje (ljutnja, tjeskoba, depresija) koje potenciraju probleme u odnosima između roditelja (povećani sukobi, razvodi), a reflektiraju se i na njihovo postupanje prema djeci (**češće kažnjavanje, neprimjereno reagiranje**), a preko toga i

na njihovu prilagodbu (Conger i Donnellan, 2007; Engle i Black, 2008; Mistry, 2009; Conger i sur., 2010).

Od relevantnih teorijskih koncepata treba spomenuti i *obiteljski investicijski model* (Conger i Donnellan, 2007; Martin i sur., 2010) koji se temelji se na komparaciji višeg SES-a s nižim, a pretpostavlja se da su obitelji s boljim materijalnim, resursima te ljudskim (znanje i vještine) i socijalnim (status, moć, veze) kapitalom u mogućnosti više ulagati u razvoj djece, a što se povezuje s njihovim pozitivnim razvojnim ishodima i boljim uspjehom. Stoga Conger i Donnellan (2007) zaključuju da imućniji roditelji pokazuju više topline i poštovanja prema svojoj djeci, izbjegavaju fizičko kažnjavanje, više su uključeni i zainteresirani za njihove aktivnosti i uspjeh. Za razliku od njih, siromašni roditelji koji ulažu sve snage u zadovoljavanje osnovnih potreba, češće djecu opazuju negativno nisu u stanju odgovoriti na njihove potrebe, prakticiraju neprimjeren odgojne metode, kao što je tjelesno kažnjavanje, ali i zlostavljanje (Engle i Black, 2008).

Pretpostavljamo da bi financijski stres mogao biti i uzrok zanemarivanja djece, odnosno kroničnog propuštanja roditelja da zadovolje djetetove primarne fizičke emocionalne, zdravstvene i edukativne potrebe (Bilić i sur., 2012). Iako neka recentna istraživanja potvrđuju da je socioekonomski status obitelji čimbenik rizika za zanemarivanje (Friedman i Billick, 2014) i ukazuju na visoku povezanost između siromaštva i zanemarivanja djece (Mennen i sur., 2010), općenito se može reći da je zanemarivanje u literaturi prilično zanemareno, a osobito edukativno ili obrazovno. Za potrebe ovog rada edukativno zanemarivanje (engl. *educational neglect*) smo odredili kao izostanak pružanja odgovarajuće instrumentalne pomoć djetetu kad ima poteškoća u savladavanju nastavnih sadržaja, izostanak obrazovne podrške, intelektualne stimulacije, brige i interesa za osjećaje i probleme djece vezane za školu, postizanje uspjeha i ciljeve obrazovanja te uključenost roditelja u školske aktivnosti (događanja u školi, roditeljski sastanci i sl.). Pretpostavlja se da je edukativno zanemarivanje mogući put preko kojeg ekonomski čimbenici mogu utjecati na dječji razvoj i kompetencije (Ferguson i sur., 2007; Hartas, 2011; Bilić i sur., 2012).

Iako materijalna neimaština može nesumnjivo otežati roditeljima da zadovolje različite potrebe svoje djece važno je naglasiti da se mnogi roditelji usprkos tome ponašaju odgovorno i na adekvatan način (Katz i sur., 2007), brižno i s ljubavlju podižu svoju djecu. Dakle, siromaštvo ne uzrokuje uvijek loše roditeljstvo. Neki roditelji, osobito majke, nastoje zaštititi djecu, od pritisaka i problema s kojima žive (Ridge, 2009), a nesretni su što im ne mogu pružiti više, i ono što žele i što im je potrebno. Budući da neki od njih posjeduju jake strategije suočavanja sa životnim nedaćama, mogu snažno štititi djecu i od štetnih učinaka siromaštva (Katz i sur., 2007; Engle i Black, 2008) i popratnih pojava koje ono uzrokuje.

Dječje siromaštvo i višestruka deprivacija

Siromaštvo se uobičajeno određuje kao nedostatak financijskih sredstva, a pojam deprivacije (uskraćenosti ili lišenosti) koristi se kad se govori o nezadovoljenim ljudskim potrebama (Šućur, 2006: 132). Kako različite potrebe djece (materijalne, emocionalne,

socijalne, obrazovne) koja odrastaju u siromašnim obiteljima često ne mogu biti zadovoljene ili su zanemarene, a nemaju ni jednak pristup društvenim dobrima ili resursima koji su od vitalnog značenja za njihovu dobrobit, oni se osjećaju zakinutim u odnosu na svoju referentnu skupinu, pa se opravdano smatra da doživljavaju višestruku deprivaciju (Minujin i sur., 2006; Šućur, 2006). Pri tome treba voditi računa da se dječje potrebe znatno razlikuju od potreba odraslih te da djeca nisu homogena skupina s identičnim potrebama. Dok je za mlađe važnija briga o prehrani i zdravlju starija djeca imaju potrebu i za obrazovanjem, pristupom informacijama i sl. (de Neubourg i sur., 2014). Ne smije se zanemariti ni njihov subjektivni doživljaj siromaštva. Budući da odrastanje u nepovoljnim uvjetima ugrožava njihove resurse za razvoj i napredovanje, odnosno otežava im da ostvare svoje potencijale i svoja prava (Minujin i sur., 2006), stoga se ranije spomenuti dokumenti o dječjim pravima koriste kao okvir za definiranje dječjeg siromaštva.

Kad se govori o siromaštvu djece, materijalna primanja obitelji ne mogu biti jedini kriterij. De Neubourg i sur., (2014) upozoravaju da djeca samostalno ne odlučuju o raspodjeli financijskih sredstava unutar kućanstva jer takve odluke donose najčešće njihovi roditelji, pa često potrebe djeteta ostanu zanemarene. Stoga i neka djeca iz bogatih obitelji mogu biti siromašna i diskriminirana primjerice djevojčice, mlađa djeca ili djeca koja su rođena u drugim brakovima svojih roditelja. Ridge (2009) izdvaja materijalnu, obrazovnu i socijalnu deprivaciju djece, a tu klasifikaciju ćemo i mi koristiti za potrebe ovog rada, vodeći računa o međusobnoj kauzalnosti i povezanosti ovih aspekata.

Materijalna deprivacija djece

U odnosu na djecu koja žive u ekstremnom siromaštvu, u povoljnijem su položaju ona koja žive u relativnom siromaštvu jer su njihove osnovne potrebe donekle zadovoljene iako su životni uvjeti najčešće neadekvatni. Primjerice, ako imaju stan najčešće se radi o vlažnim, hladnim i tamnim prostorima ili nezadovoljavajućim sanitarnim uvjetima, neadekvatnim za broj osoba koji u njima žive. Djeci vrlo često nedostaje i prostor za učenje, a osobito ih muči nedostatak spavaće sobe, odnosno nedostatak privatnosti. Život u takvim uvjetima izaziva napetosti i stres za sve dobne skupine (Minujin i sur., 2006).

Djeca koja odrastaju u obiteljima niskih prihoda kad imaju osnovne odjevne predmete prilično pate jer nisu u mogućnosti nositi modernu odjeću, tenisice ili što ne posjeduju neke predmete (igračke, bicikle, moderne mobitele) i ne odlaze s roditeljima na odmore (ljetovanja, zimovanja, putovanja sl.) te nisu u mogućnosti prirediti rođendanske i slične proslave. Naravno razlog je usporedba s vršnjacima boljeg materijalnog statusa, vršnjački pritisak i strah da stoga neće biti prihvaćeni. Iako sve navedeno nije potrebno za preživljavanje, pridonosi njihovom subjektivnom osjećaju siromaštva i deprivacije, a često su to i razlozi za diskriminaciju u vršnjačkoj skupini.

Obrazovna deprivacija

Djeca iz siromašnih obitelji često nisu u mogućnosti imati ni potrebnu školsku opremu, knjige i pribor ili topli obrok u školi, što spada u osnovne uvjete. Obično im

nisu dostupne ili tek uz velika roditeljska odricanja i posuđivanje novca, i organizirane školske aktivnosti (odlasci u muzeje, galerije, izlete). Manje sudjeluju i u izvannastavnim aktivnostima (sport, glazba, ples, učenje stranih jezika i sl.), osobito onima koje je potrebno dodatno plaćati, pa ulica postaje mjesto gdje uglavnom nestrukturirano provode slobodno vrijeme (McDonald, 2008; McCoy i sur., 2012). Istraživanja (Hirsch, 2007; Bullock i sur., 2010) pokazuju da mladi iz siromašnih obitelji, u odnosu na svoje bogatije kolege, sudjeluju manje u obrazovnim aktivnostima izvan škole. Te aktivnosti McCoy i sur (2012) nazivaju aktivnostima obogaćivanja jer su svojevrsna pomoć u obrazovnom procesu, potiču njihov angažman u formalnom obrazovanju te im pomažu u razvoju samopouzdanja i stvaranju odnosa s nastavnicima i drugim učenicima.

Hirsch (2007) kao važne aspekte u razumijevanju dječjeg siromaštva navodi i nemogućnost roditelja, najčešće zbog njihovog nižeg obrazovanja da djeci sami pruže potrebnu pomoć u izradi domaćih zadaća, a zbog nedostatka sredstava nisu im u mogućnosti plaćati instrukcije i općenito osigurati povoljnije okruženje za učenje. Neimaština je i čest razlog da neki učenici upisuju škole koje kraće traju, bliže su mjestu stanovanja ili uopće ne nastavljaju školovanje.

Socijalna deprivacija

Djeca više opisuju siromaštvo kroz socijalne odnose nego pristup materijalnim resursima (McDonald, 2008). Budući da siromašna djeca imaju iste potrebe kao i njihovi bogatiji vršnjaci, s njima se uspoređuju (socijalna komparacija), teže socijalnoj prihvaćenosti i pridaju joj veliku važnost. Žele biti uključeni, ali je njihova pozicija često ograničena financijskom i socijalnom stvarnošću u kojoj žive (Ridge, 2009). Nedostatak materijalnih sredstava za prijevoz, odgovarajuću odjeću, sportsku opremu i sl. može imati duboki utjecaj na svakodnevni život djece i njihove interakcijama s vršnjacima (Ridge, 2009). Džeparac je središnji problem za djecu i mlade koji žive u siromaštvu jer vjeruju da im omogućava sudjelovanje u različitim vršnjačkim aktivnostima (McDonald, 2008). Ograničene mogućnosti sudjelovanja u takvim aktivnostima (izlasci, zabave), ugrožavaju im mogućnosti da stvore i održavaju prijateljstva, odnosno smanjuju šanse za povezivanje (Walker i sur., 2008) te utječu na njihov socijalni status u grupi i ukupni osjećaj dobrobiti (Ridge, 2009). Vidljivi znakovi siromaštva i nemogućnost sudjelovanja bolna su iskustva opasna i štetna za djecu (Katz i sur., 2007; de Neubourg i sur., 2014) koja sama misle da se razlikuju od drugih, osjećaju se inferiorno, marginalizirano i nemoćno. Ridge, (2009) sumiranjem rezultata različitih istraživanja ističe da siromaštvo uključuje nepoštovanje, ponižavanje, napad na dostojanstvo, samopoštovanje, uskraćivanje prava. Često su žrtve zadirkivanja, ismijavanja, ponižavanja pa i vršnjačkog nasilja (Ridge, 2009). Sve to siromašnu djecu dovodi u neravnopravan, stigmatiziran položaj, ali nerijetko i u socijalnu izolaciju. Stoga su siromašna djeca sklona prikrivati stvarne uvjete u kojima žive i opravdavati svoju nemogućnost sudjelovanja jer su svjesni društvenih implikacija siromaštva (Ridge, 2009)

Na kraju je važno reći da djeca istovremeno mogu doživjeti različite oblike siromaštva te materijalne i nematerijalne deprivacije (de Neubourg i sur., 2014), koji se međusobno nadopunjavaju i uvjetuju, pa se govori o dječjem siromaštva kao višedimenzionalnom konceptu. Višestruka uskraćenost onemogućava njihov napredak, otežava im da ostvare svoje pune potencijale i sudjeluju kao punopravni članovi društva te uživaju u svojim pravima (UN, 2007, prema de Neubourg i sur., 2014).

Utjecaj siromaštva i deprivacije na dječji razvoj, obrazovanje, angažman i aspiracije

Siromaštvo ne predstavlja samo kronični stres za roditelje već i za djecu te utječe na različite aspekte njihovog života (Engle i Black, 2008). U literaturi se ističe da je siromaštvo snažan čimbenik koji može trajno mijenjati razvojni put djece (Evans i Kim, 2013:43), a višestruki nedostaci onemogućavaju njihov napredak (Engle i Black, 2008). Uz posljedice koje ostavlja na fizičko zdravlje (Ridge, 2009), u literaturi se osobito naglašavaju negativni učinci na kognitivni i socio-emocionalni razvoj djece (Conger i Donnellan, 2007). A život u ekstremnom siromaštvu uzrokuje snažnije posljedice (Ferguson i sur., 2007).

Odrastanje u materijalno nepovoljnom položaju i doživljaj višestruke materijalne deprivacije nesumnjivo ostavlja posljedice i na obrazovne ishode. A Shanks i sur., (2010) sumiranjem različitih teorijskih i empirijskih studija izdvajaju izravne i neizravne učinke obiteljskih socioekonomskih čimbenika na obrazovanje djece.

Izravni učinci

Kao što smo u prethodnim poglavljima naveli siromašni roditelji u odnosu na imućne, teže mogu osigurati materijalne pretpostavke (hranu, odjeću, adekvatan stambeni i radni prostor, sredstva i materijale za školu i sl.) i bolji pristup potrebnim uslugama (instrukcije, dodatne aktivnosti i sl.) koje omogućavaju optimalan razvoj djetetovih potencijala, a što se izravno odražava na njihove školske rezultate. Analize pokazuju pozitivnu povezanost materijalnog statusa obitelji i uspjeha djece u različitim zemljama u svijetu i na različitim razinama obrazovanja (Engle i Black, 2008). U Hrvatskoj su Gregurović i Kuti (2010) analizirale učinke SES-a na obrazovana postignuća učenika (N=5 209) iz prirodoslovlja i utvrdile da učenici koji dolaze iz obitelji koje imaju ispodprosječan primanja imaju najlošije rezultate te da je SES značajan prediktor obrazovnog postignuća.

Obiteljski prihodi povezuju se i uz rizik ranog napuštanja školovanja (Ferguson i sur., 2007; Matković, 2010) te utjecaj na stupanj završenog obrazovanja (Ferguson i sur., 2007; Shanks i sur., 2010), općenito smanjenu mogućnost završavanja škole, a time i zapošljavanja (Bullock i sur., 2010) a pri tom se ističe da su u najvećem riziku djece iz najsiromašnijih kućanstva.

Neizravni učinci

No Shanks i sur. (2010) smatraju da neekonomski čimbenici mogu bolje objasniti put ili proces preko kojeg siromaštva ili višestruke deprivacije utječu na obrazovne

ishode. I druge je autore intrigiralo zašto odrastanje u siromaštvu ima tako pogubne učinke na razvoj djece i njihovo obrazovno postignuće. Sumirajući te spoznaje Evans i Kim (2013) navode da je više vjerojatno da će siromašna djeca imati manje poticajno okruženje, manje socijalne i instrumentalne roditeljske podrške te će češće biti izložena sukobima i neprijateljstvu među roditeljima i neprimjerenom postupanju roditelja prema njima (povišena grubost i smanjena uključenost).

Izloženost djece višestrukim čimbenicima rizika i potencijalno velikoj lepezi stresora može utjecati na biološki i psihološki regulatorni sustav, što ima negativne učinke na njihovu koncentraciju i kapaciteta da upravljaju zahtjevima okoline i da se usredotoče na rad u školi (Mistry i sur., 2009:228). Neki autori smatraju (Bullock i sur., 2010) da interakcija između roditelja i djece ima više utjecaja na njihovo postignuće nego dohodak, te da je kronični stres koji djeca doživljavaju, temeljni mehanizam koji povezuje siromaštvo i negativne obrazovne ishode (Evans i Kim 2013: 44). Uz to roditeljski angažman koji uključuje roditeljske aspiracije, stimulaciju potporu, komunikaciju i nadzor, poticanje obrazovnih i profesionalnih ciljeva, strategija učenja i planova za budućnost (Shukla i sur., 2015) i roditeljsko podražavajuće ponašanje koje se češće susreće u imućnijim obiteljima, povezuje se s boljim školskim uspjehom. Dok nesuportivna i zanemarujuća ponašanja roditelja kojima su tipičnija za siromašne obitelji imaju negativne posljedice i na školski uspjeh i dječji angažman u školi. Neka istraživanja potvrđuju da učenici nižeg SES-a imaju nizak osjećaj pripadnosti školi i niže stope angažiranja u nastavi (Taylor i Nelms, 2006, prema McDonald, 2008; Hirsch, 2007). Odrastanje u obiteljima niskih prihoda utječe na težnju djece i njihovo planiranje budućnosti (McDonald, 2008). Iako siromašna djeca procjenjuju da je obrazovanje neobično važno za budućnost (Hirsch, 2007) i u njemu vide svoju veliku šansu koja vodi do boljeg života, pribojavaju se da je izvana njihovog doseg, odnosno da su u ostvarivanju tog cilja limitirani materijalnom situacijom.

Sam djeca svjesna su štetnih učinka siromaštva u svim područjima školskog života (Ridge, 2009) i svog nepovoljnog položaja i ograničenja kojima su izložena od najranije dobi (Hirsch, 2007) kao i da to predstavlja prepreku u ostvarenju njihovih životnih mogućnost (Bullock i sur., 2010). No tome svakako treba dodati da ne moraju sva djeca trajno biti izložena deprivaciji. Postoje i mnogi primjeri djece koja unatoč siromaštvu uspijevaju (Engle i Black, 2008), a tome mogu doprinijeti njihove individualne karakteristike, stavovi roditelja, podrška iz okruženja, a neobično važnu ulogu imaju njihovi učitelji. A djeca koja u školi imaju podršku i razumijevanje te usvoje pozitivan pristup učenju imaju veće šanse da se otrgnu od siromaštva (Bullock i sur., 2010). Dugoročno gledano to je najbolja pomoć ovoj velikoj skupini učenika.

Budući se u i Hrvatskoj problem dječjeg siromaštva aktualizirao, cilj ovog rada je ispitati ulogu nepovoljnog socioekonomskog položaja, materijalne deprivacije, te roditeljskog postupanja u postizanju školskog uspjeha, predanosti izvršavanju školskih obveza i budućim aspiracijama.

Metodologija

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj ovog rada je ispitati ulogu siromaštva, višestruke materijalne deprivacije i edukativnog roditeljskog zanemarivanja u postizanju školskog uspjeha, predanosti izvršavanju školskih obveza te budućim aspiracijama.

Sukladno cilju izdvojeni su ovi zadaci:

1. Analizirati razlikuju li se skupine ispitanika koji žive u različitim materijalnim uvjetima (siromašni, u nepovoljnom položaju, prosječnom ili iznadprosječnom) i materijalno su deprivirani s obzirom na školski uspjeh, predanost izvršavanju školskih obveza i buduće aspiracije.

2. Ispitati predviđaju li životni nepovoljni uvjeti (siromaštvo), višestruka materijalna deprivacija i edukativno zanemarivanje roditelja, postizanje školskog uspjeha, predanost izvršavanju školskih obveza i buduće aspiracije.

3. Analizirati procjene ispitanika o materijalnim mogućnostima roditelja koje su važne za nastavak njihovog školovanja, percepciju nepravde zbog nejednakih mogućnosti i ugroženosti prava na obrazovanje

Očekujemo da ispitanici koji žive u siromaštvu, materijalno su deprivirani i izloženi edukativnom zanemarivanju, postižu lošije školske rezultate, slabije su angažirani u školskim aktivnostima i niže su im aspiracije.

Očekujemo također da siromaštvo, materijalne deprivacije i edukativno zanemarivanje predviđaju postizanje lošijeg školskog uspjeha, slabiju predanost izvršavanju školskih obveza te niže aspiracije u budućnosti.

Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 610 ispitanika, nešto više djevojčica (51,6%) nego dječaka (44,8%). Prosječna dob ispitanih učenika je 13,88 godina ($SD = 0,73$), pri čemu najviše ispitanika ima 14 godina (49,2%). U uzorku je nešto više učenika iz osmog razreda (57,7%) u odnosu na sedmi (42,3%), te ih veći broj pohađa školu u gradu (67,5%) u odnosu na selo (31,5%). Prosječni školski uspjeh učenika u uzorku je 4,13 ($SD = 0,82$), pri čemu ih najveći broj prolazi vrlo dobrim (40,2%) i odličnim (37,5%).

Ispitivanje je provedeno u dvadeset razrednih odjela, a u ruralnim i urbanim sredinama, lociranim u različitim dijelovima Hrvatske (istočnom, sjevernom, središnjem i južnom). Budući su pojedina područja različito razvijena i različito pogođena krizom (nezaposlenost, propadanje poduzeća, neka su bila zahvaćana ratom, a neka ne), a što je moglo na ispitanike različito utjecati, odabrali smo škole iz Bjelovarsko-bilogorske, Brodsko-posavske, Splitsko-dalmatinske, Vukovarsko-srijemske i Zadarske županije te grada Zagreba.

Postupak

Podaci su prikupljeni tijekom proljeća 2015. godine, skupnim ispitivanjem po razredima uz prethodnu suglasnost roditelja i ravnatelja škola te poštivanje svih odredbi Etič-

kog kodeksa istraživanja s djecom. Oko devedeset roditelja nije potpisalo suglasnost za sudjelovanje djece u ovom istraživanju iako je anonimnost zagantirana. Neki stručni suradnici, koji su pružali svesrdnu pomoć provedbi ovog istraživanja, primijetili su da se češće radi o roditeljima slabijeg imovinskog stanja. Učenci koji su dobrovoljno pristupili istraživanju dobili su opću uputu o ispunjavanju upitnika, uz napomenu da u svakom trenutku mogu odustati, a takvih nije bilo, ali je bilo onih koji nisu odgovorili na pitanja o materijalnim primanjima svoje obitelji, a indikativno je da su na ostala dali odgovor.

Instrumenti

1. Upitnik općih podataka sadržavao je pitanja o: spolu, godinama, razredu, lokaciji škole (selo, grad) i prosječnom školskom uspjehu.

2. Upitnik socioekonomskog statusa obitelji sadržavao je pitanja o tome: s kim djece živi i koliko još ima djece u obitelji, gdje obitelj živi (vlastiti stan ili kuća, podstanari, kod rodbine) i kako procjenjuje uvjete stanovanja (nezadovoljavajući, prosječni, odlični), ima li svoju sobu ili je dijeli s braćom i drugim članovima obitelji te posjeduje li računalo. Druga skupina pitanja se odnosila na obrazovanje (nezavršena ili završena osnovan škola, srednja škola, viša, fakultet i više) radni status (stalni radni odnos, zaposlenje ali ne prima plaću, povremeno zaposlenje, nezaposleni, umirovljenici) i materijalna primanja (socijalna pomoć, manje od 2000 kn; 2000 – 4000 kn; 4000-6000 kn; 6000 – 10000 i više od toga) oca i majke. Po jedno pitanje se odnosilo na učestalost odlazaka na obiteljske odmone (nikad, jednom u nekoliko godina, jednom ili dva puta godišnje) i te ostali izvor prihoda.

3. Skala materijalne deprivacije učenika konstruiran je za potrebe ovog rada na osnovu literature (Šučur, 2006; McDonald, 2008; Kletečki Radović, 2011; de Neubourg i sur., 2014), a ima ukupno imala 11 čestica. Njima se ispituje koliko često roditelji mogu izdvojiti materijalna sredstva za aktivnosti i potrebe svoje djece u školi kao što su knjige i školski pribor, instrukcije i sudjelovanje u aktivnostima koje se dodatno plaćaju, ali i odjeću i obuću kakva se u razredu preferira, te zadovoljiti njihove socijalne potrebe (izletiti, izlasci s prijateljima, proslave rođendana, džeparac i sl.). Ispitanici su na skali od četiri stupnja (1-*ne*; 2- *vrlo rijetko, teško pronalaze sredstva*, 3-*ponekad mogu odvojiti malo novaca*; 4- *da, uvijek i bez problema mi to osiguravaju*) procjenjivali koliko se pojedine tvrdnje odnose na njih. Mogući raspon rezultata iznosi od 1 do 4, pri čemu viši rezultat ukazuje na nižu razinu materijalne deprivacije. Utvrđeno je da skala ima zadovoljavajuću pouzdanost (Cronbachov $\alpha = 0,726$).

4. Skala edukativnog zanemarivanja konstruirana za potrebe ovog rada, a sastoji se od devet čestica (primjer: *Moji me roditelji potiču da učim*). Ispitanici su na skali od četiri stupnja (1-*nikad*; 2-*ponekad*; 3-*često*; 4-*uvijek*) procjenjivali koliko pojedine tvrdne opisuju stajališta i ponašanje njihovih roditelja prema njihovom obrazovanju. Utvrđeno je da skala ima zadovoljavajuću pouzdanost (Cronbachov $\alpha = 0,712$).

5. Skala predanosti izvršavanju školskih obveza, dio je *Upitnik vezanosti za školu* (Roviš i Bezinović, 2011) koji sadrži ukupno 17 tvrdnji. Za potrebe ovog rad korištena je samo Skala predanost izvršavanju školskih obveza koja ima 7 čestica (primjer: *Redo-*

vito učim). Ispitanici su svoje procjene iskazivali na skali učestalosti od četiri stupnja (1 - nikad; 2 - rijetko; 3 - često; 4 - vrlo često), a na ovom uzorku Cronbachov $\alpha = 0,827$.

6. Skala budućih aspiracija (Center for Urban Affairs and Policy Research, 1995. u Dahlberg i sur., 2005) namijenjena je učenicima od šestog do osmog razreda, a ima šest čestica kojima se mjere težnje i aspiracije za budućnost i karijeru. Ispitanicima je postavljeno pitanje koliko im je važno da ispune šest ciljeva u budućnosti (primjer: *Završiti srednju školu*), a oni su svoje procjene iskazivali na skali od četiri stupnja (od 1-*nimalo*, do 4- *vrlo važno*). Veći prosjek bodova (u rasponu od 1 do 4) ukazuje na jače težnje u domenama obrazovanja, karijere i društva. Niži prosjek bodova ukazuje na niže i manje raznolike buduće težnje, a Cronbachov $\alpha = 0,607$.

Rezultati

Analizira razlika između skupina ispitanika koji žive u različitim materijalnim uvjetima, izloženi su višestrukoj deprivaciji i edukativnom zanemarivanju s obzirom na školski uspjeh, predanost izvršavanju školskih obveza i buduće aspiracije.

Kompozitnu varijablu socioekonomskog statusa smo formirali kao zbroj odgovora na 14 čestica (broj djece u obitelji, posjedovanje vlastitog stana/kuće, vlastita soba, vlastito računalo, radni status i stupanj obrazovanja, materijalna primanja za svakog roditelja zasebno, izvor prihoda, putovanja s obitelji i sl.) pri čemu veći ukupni rezultat upućuje na bolji socioekonomski status, tj. manje siromaštvo. U tablici 1. navedeni su deskriptivni pokazatelji i za ostale varijable koje se analiziraju u ovom istraživanju

TABLICA 1.: DESKRIPTIVNI POKAZATELJI I ZA SES, EDUKATIVNO ZANEMARIVANJE I MATERIJALNU DEPRIVACIJU

varijable	M	SD
ukupni SES (veći rezultat, manje siromaštvo)	37,440	5,549
edukativno zanemarivanje ukupno (prosjeak)	3,475	0,391
Materijalna deprivacija (ukupno):	3,602	0,354
Topli obrok u školi	3,134	1,320
Različite aktivnosti koje se plaćaju	3,203	1,244
Instrukcije	1,631	1,139
Potreban pribor i knjige za školu	3,930	0,384
Skupa odjeća	3,216	0,790
Skupe tenisice	3,265	0,920
Džeparac	3,399	0,994
Odlazak na izlete s razredom	3,837	0,539
Izlasci s prijateljima	3,402	0,960
Proslave u kući s prijateljima	3,010	1,143
Skupi mobilni uređaji	3,242	0,911

Ukoliko se promatraju odgovori na pojedine čestice od kojih se sastoji skala materijalne deprivacije, da se zaključiti da roditelji ispitanika najmanje u prosjeku izdvajaju novac za instrukcije i kućne proslave s prijateljima, a podjednako za odjeću i obuću i elektroničke uređaje i aktivnosti koje se plaćaju. U prosjeku se najviše izdvaja za potreban pribor i knjige za školu.

Za potrebe statističke analize varijablu siromaštva pretvorili smo u kategorijalnu varijablu i to tako da smo ispitanike svrstali u 4 skupine koje smo nazvali „siromašni“, „u materijalno nepovoljnim uvjetima“, „u prosječnim materijalnim uvjetima“ i „u iznadprosječnim materijalnim uvjetima“. Kategorije su arbitrarno određene na način da je uzorak podijeljen u kvartile (od po 25% ispitanika u svakoj kategoriji) i to tako da je 25% najnižih rezultata (prvi kvartil) svrstano u kategoriju siromašnih, a sljedećih 25% u drugom kvartilu svrstano u kategoriju nepovoljnog materijalnog položaja, a sljedećih 25% u skupinu prosječnih, a oni iznad toga u skupinu iznadprosječnih uvjeta života. Tako smo utvrdili da 28,3% ispitanika živi u siromaštvu, a 26,7% u materijalno nepovoljnom položaju. Dok 23,0% njihovih vršnjaka svoje socioekonomske uvjete procjenjuje prosječnima, a 22,1% procjenjuje iznadprosječnima U tablici 2. su prikazani deskriptivni pokazatelji za školski uspjeh i predanost izvršavanju školskih obveza ispitanika svrstanih u različite kategorije s obzirom na materijalni položaj.

TABLICA 2.: ŠKOLSKI USPJEH I PREDANOST IZVRŠAVANJU ŠKOLSKIH OBVEZA

	KATEGORIJE	M	SD	Min.	Max
ŠKOLSKI USPJEH	siromašni	3,836	0,921	1,00	5,00
	u materijalno nepovoljnim uvjetima	4,245	0,672	3,00	5,00
	u prosječnim materijalnim uvjetima	4,240	0,726	3,00	5,00
	u iznadprosječnim materijalnim uvjetima	4,500	0,710	2,00	5,00
	Ukupno	4,185	0,804	1,00	5,00
PREDANOST IZVRŠAVANJU ŠKOLSKIH OBVEZA	siromašni	3,094	0,584	1,43	4,00
	u materijalno nepovoljnim uvjetima	3,026	0,549	1,29	4,00
	u prosječnim materijalnim uvjetima	3,142	0,626	1,29	4,00
	u iznadprosječnim materijalnim uvjetima	3,133	0,664	1,29	4,00
	Ukupno	3,096	0,604	1,29	4,00

Kako bi utvrdili postoje li razlike među djecom različitog materijalnog statusa s obzirom na školski uspjeh i predanost izvršavanju školskih obveza, proveli smo ANOVU, a rezultati su prikazani u tablici 3.

TABLICI 3: ANOVA - ŠKOLSKI USPJEH I PREDANOST IZVRŠAVANJU ŠKOLSKIH OBVEZA DJECE RAZLIČITOG MATERIJALNOG STATUSA

		Suma kvadrata	df	Srednji kvadrat	F	p
ŠKOLSKI USPJEH	Između grupa	25,101	3	8,367	14,094	0,000
	Unutar grupa	254,084	428	0,594		
	Ukupno	279,185	431			
PREDANOST ŠKOLI UKUPNO (PROSJEK)	Između grupa	0,890	3	0,297	0,812	0,488
	Unutar grupa	154,896	424	0,365		
	Ukupno	155,786	427			

Nakon toga je napravljen Scheffeov post hoc test, a utvrđeno je da siromašni imaju lošiji uspjeh od onih koji žive u materijalno nepovoljnim uvjetima (srednja razlika = -0,40955; $p < 0,00$) i onih koji žive u prosječnim uvjetima (srednja razlika = -0,40393; $p < 0,00$) te onih koji žive u iznadprosječnim uvjetima (srednja razlika = -0,66393; $p < 0,00$). Ostale razlike među skupinama nisu se pokazale statistički značajnima.

Zatim su utvrđeni deskriptivni pokazatelji za varijablu buduće aspiracije ($M=3,60$; $SD=0,354$), a kako je distribucija bila asimetrična korištene su neparametrijske procjene. Rezultati Kruskal-Wallis testa pokazali su da se analizirane skupine razlikuju s obzirom na aspiracije ($\chi^2=9,000$; $df=3$; $p < 0,029$). Stoga su testirane razlike između pojedinih skupina, a zbog višestrukih usporedbi primijenjena je Bonferonijeva korekcija. Napravljen je Mann-Whitney teste, a utvrđeno je da nema statistički značajnih razlika između skupina siromašnih i onih koji žive u materijalno nepovoljnim uvjetima ($U=6571,0$; $p < 0,96$) te onih koji žive u prosječnim uvjetima ($U=5069,0$; $p < 0,03$) kao ni onih koji žive u iznadprosječnim uvjetima ($U=5190$; $p < 0,14$). Nisu utvrđene ni statistički značajne razlike između onih koji žive u materijalno nepovoljnim uvjetima i iznadprosječnim uvjetima ($U=4435$; $p < 0,03$), kao ni između onih koji žive u prosječnim i iznadprosječnim materijalnim uvjetima ($U=4562,5$; $p < 0,79$).

Nalazi pokazuju da jedino postoji statistički značajna razlika između skupina ispitanika koji žive u materijalno nepovoljnim uvjetima i onih koji žive u prosječnim uvjetima ($U=4353,5$; $p < 0,00$), odnosno da djeca koja žive u nepovoljnim uvjetima imaju manje aspiracije od onih ispitanika koji žive u prosječnim uvjetima. Druge razlike među analiziranim skupinama nisu utvrđene.

Predviđanje školskog uspjeha, predanosti izvršavanju školskih obaveza i budućih aspiracija

Kako bi odgovorili na drugi zadatak proveli smo više regresijskih analiza u kojima smo kao kriterijske varijable koristili školski uspjeh, predanost izvršavanju školskih obaveza i aspiracije djece u budućnosti, a SES (tj. siromaštvo), materijalnu deprivaciju i edukativno zanemarivanje kao prediktore.

TABLICA 4.: PREDVIĐANJE ŠKOLSKOG USPJEHA

PREDVIĐANJE ŠKOLSKOG USPJEHA B		Nestandardizirani koeficijent	Standardizirani koeficijent		t	P
		Standardna pogreška	β			
(Konstanta)		1,524	0,568		2,682	0,008
DEMOGRAFSKE VARIJABLE	spol	0,239	0,078	0,147	3,077	0,002
	dob	-0,040	0,050	-0,037	-0,813	0,417
UKUPNI SES		0,051	0,008	0,342	6,213	0,000
EDUKATIVNO ZANEMARIVANJE (veći rezultat je manje zanemarivanje)		-0,053	0,098	-0,026	-0,543	0,587
DEPRIVACIJA	Topli obrok u školi	0,023	0,028	0,038	0,815	0,416
	Dodatne aktivnosti	0,079	0,032	0,122	2,467	0,014
	Instrukcije	-0,124	0,032	-0,179	-3,862	0,000
	Pribor i knjige	0,230	0,103	0,108	2,242	0,026
	Skupa odjeća	-0,118	0,062	-0,115	-1,890	0,059
	Skupe tenisice	-0,035	0,050	-0,040	-0,693	0,489
	Džeparac	-0,053	0,043	-0,065	-1,219	0,224
	Izlete s razredom	0,101	0,073	0,067	1,392	0,165
	Izlasci s prijateljima	0,105	0,046	0,123	2,289	0,023
	Proslave u kući	0,007	0,037	0,010	0,189	0,850
Elektronički uređaji	-0,133	0,059	-0,150	-2,268	0,024	

(F = 8,338; R = 0,217; p<0,00)

Prema rezultatima provedene regresijske analize značajni prediktori u predviđanju školskog uspjeha su spol (pri čemu djevojčice imaju bolji školski uspjeh), ukupan SES (djeca nižeg socioekonomskog statusa postižu i slabije rezultate u školi). A od čestica materijalne deprivacije značajnim prediktorima su se pokazali različite aktivnosti koje se plaćaju, instrukcije, potrebne knjige i školski pribor, izlasci s prijateljima i posjedovanje elektroničkih uređaja (mobiteli i sl.). Dakle, otežan pristup različitim aktivnostima ili instrukcijama, nedostatak knjiga i pribora, posjedovanje elektroničkih uređaja, ali i elementi socijalne deprivacije kao što su izlasci s prijateljima, detmiriraju školski uspjeh, odnosno njihov nedostatak utječe na slabije rezultate.

Analizirane varijable pokazale su se statistički značajnim i objasnile su 21,7% varijance u postizanju školskog uspjeha.

U drugoj regresijskoj analizi ispitivana je predanost izvršavanju školskih obveza koju Roviš i Bezinović (2011) definiraju kao razinu spremnosti za ulaganje vremena i truda u školske obveze i aktivno sudjelovanje u njima, odnosno angažman.

Utvrđeno je da su statistički značajni prediktori u predviđanju predanosti izvršavanju školskih obveza spol, odnosno djevojčice su predanije školskim obvezama od dječaka.

Drugi statistički značajan prediktor u predviđanju predanosti je edukativno zanemarivanje, odnosno što je veće edukativno zanemarivanje od strane roditelja to je manja predanost djeteta školskim obvezama. A iz bloka varijabli materijalne deprivacije utvrđeno je da predanost predviđaju različite aktivnosti koje se plaćaju, koje McCoy i sur. (2010) nazivaju aktivnostima oplemenjivanja i instrukcije. Nedostatak navedenih aktivnosti i pomoći u vidu instrukcija predviđa i slabiju predanost učenika izvršavanju školskih obveza. Ovim setom varijabli objašnjeno je 15% varijance predanosti izvršavanju školskih obaveza.

TABLICA 5.: PREDANOST IZVRŠAVANJU ŠKOLSKIH OBVEZA

PREDVIĐANJE PREDANOSTI IZVRŠAVANJU ŠKOLSKIH OBVEZA		Nestandardizirini koeficijent		Standardizirini koeficijent		t	p
		B					
Standa. pogreška		β					
(Konstanta)		1,233	0,439			2,808	0,005
DEMOGRAFSKE VARIJABLE dob	spol	0,223	0,060	0,186		3,718	0,000
	-0,036	0,039	-0,044	-0,932		0,352	
UKUPNI SES		-0,001	0,006	-0,006		-0,109	0,913
EDUKATIVNO ZANEMARIVANJE (veći rezultat je manje zanemarivanje)		0,428	0,076	0,278		5,634	0,000
DEPRIVACIJA	Topli obrok u školi	0,039	0,022	0,087		1,777	0,076
	Dodatne aktivnosti	0,057	0,025	0,119		2,288	0,023
	Instrukcije	-0,087	0,025	-0,166		-3,430	0,001
	Pribor i knjige	-0,016	0,079	-0,010		-0,196	0,845
	Skupa odjeća	0,032	0,048	0,043		0,670	0,503
	Skupe tenisice	-0,012	0,039	-0,019		-0,320	0,749
	Džeparac	0,046	0,033	0,076		1,380	0,168
	izleti s razredom	0,017	0,056	0,015		0,304	0,762
	Izlasci s prijateljima	-0,031	0,035	-0,050		-0,879	0,380
	Proslave u kući	0,008	0,029	0,015		0,277	0,782
	Elektronički uređaji	-0,044	0,046	-0,067		-,970	0,333

(F=5,648; R = 0,150; p<0,00)

Tablica 6.: PREDVIĐANJE BUDUĆIH ASPIRACIJA

PREDVIĐANJE ASPIRACIJA B Stda. pogreška		Nestandardizirini koeficijent	Standardizirini koeficijent		t	p
		β				
(Konstanta)		7,592	1,670		4,547	0,000
DEMOGRAFSKE VARIJABLE dob	spol	0,576	0,228	0,128	2,519	0,012
	-0,467	0,147	-0,154	-3,173	0,002	
UKUPNI SES		0,000	0,024	-0,001	-0,012	0,990
EDUKATIVNO ZANEMARIVANJE (veći rezultat je manje zanemarivanje)		1,252	0,289	0,218	4,337	0,000
DEPRIVACIJA	Topli obrok u školi	0,071	0,084	0,042	0,842	0,400
	dodatne aktivnosti	0,182	0,094	0,102	1,934	0,054
	Instrukcije	0,063	0,097	0,032	0,654	0,513
	Pribor i knjige za školu	-0,113	0,302	-0,019	-0,373	0,709
	Skupa odjeća	0,254	0,184	0,090	1,381	0,168
	Skupe tenisice	-0,114	0,147	-0,047	-0,776	0,438
	Džeparac	-0,042	0,127	-0,019	-0,333	0,739
	Izlete s razredom	0,516	0,213	0,123	2,419	0,016
	Izlasci s prijateljima	-0,164	0,134	-0,070	-1,223	0,222
	Proslave u kući	0,048	0,109	0,025	0,443	0,658
	Elektronički uređaji	-0,175	0,173	-0,072	-1,012	0,312

(R = 0,116; p < 0,00)

U predviđanju aspiracija u budućnosti kao značajni prediktori su utvrđeni spol (djevojčice imaju veće aspiracije za budućnost), dob (mlađa djeca imaju izraženije aspiracije za budućnost), edukativno zanemarivanje (što je manje to su aspiracije veće), a od varijabli materijalne deprivacije odlasci na izlete s razredom. Ovim setom varijabli objašnjeno je 11,6% varijance budućih aspiracija.

Od demografskih varijabli u svim provedenim regresijskim analizama spol se pokazao kao značajan prediktor. Naime, utvrđeno je da djevojčice postižu bolji školski uspjeh, predanije su izvršavanju školskih obveza i imaju veće aspiracije. Ovaj rezultat nije iznenađujući s obzirom na to da se i u drugim studijama tvrdi da djevojčice postižu viša obrazovna postignuća kad se ona iskazuju školskim ocjenama (Jokić i Ristić Dedić, 2010: 347), a što je slučaj i u ovom istraživanju. Predano izvršavanje školskih obveza najčešće je povezano s postizanjem boljeg školskog uspjeha, a na osnovu kojeg učenici planiraju u koju će se školu upisati, što će studirati i raditi u budućnosti, dakle on određuje i njihove aspiracije.

Dobiveni rezultati da siromašni učenici postižu lošiji školski uspjeh, te da su statistički značajni prediktori u njegovom predviđanju socioekonomski status, ali i varijable materijalne deprivacije kao što su dodatne aktivnosti koje je potrebno plaćati, instrukcije, potreban pribor i knjige, posjedovanje elektroničkih uređaja, ali i izlasci s prijateljima, bili su također očekivani. I u drugim istraživanjima, citiranim u uvodu, utvrđena je povezanost između obiteljskog SES-a i školskog uspjeha (Engle i Black, 2008; Gregurović i Kuti 2010) i to na različitim stupnjevima obrazovanja. S jedne strane nepovoljni osnovni životni uvjeti, a uz to i nedostatak potrebnog školskog pribora i knjiga te nemogućnost roditelja da djeci osiguraju pristup uslugama, kao što su instrukcije, izravno otežava postizanje boljeg školskog uspjeha. Tome doprinosi i nemogućnost sudjelovanja u dodatnim aktivnostima za koje je utvrđeno da potiču optimalan razvoj djece (McCoy i sur., 2012). A rezultati deskriptivne analizi (tablica 1.) pokazuju da roditelji upravo za instrukcije i dodatne aktivnosti odvajaju najmanje sredstava. To može imati izravne učinke na školske rezultate. No Shanks i sur., (2010). sugeriraju, da važniju ulogu imaju nematerijalni i neizravni učinci siromaštva, primjerice nedovoljna podrška, poticanje, neprimjereno roditeljsko postupanje i sl. Pa se dobiveni rezultati također mogu sagledati i u svjetlu Obiteljskog investicijskog modela (Conger i Donellan, 2007; Martin i sur., 2010) prema kojem se školski uspjeh djece povezuje uz materijalnu neimaštinu, ali i ljudske resurse, odnosno roditeljska znanja i vještine te socijalni kapital (moć, status, veze). Siromašni roditelji koji žele pomoći svojoj djeci često to nisu u mogućnosti učiniti jer obično imaju niži stupanj obrazovanja, stoga je moguće da nisu dovoljno kompetentni da kvalitetnije usmjeravaju djecu tijekom obrazovnog procesa i pruže im adekvatnu instrumentalnu potporu više ih potiču i angažiraju se oko njihovih zadataka i izbora aktivnosti te strategija učenje. Slaba podrška za učenje i oskudna pomoć (McDonald, 2008) uz nedovoljno poticajno okruženje (Evans i Kim., 2013) mogući su razlog lošijih školskih rezultata.

Uz dio izravnih i neizravnih čimbenika koje smo naveli u objašnjavanju lošijeg školskog uspjeha siromašne djece, osobito treba istaknuti ulogu stresa, kojem su ona nerijetko izložena. A u literaturi (Jensen, 2009) se kumulativni učinci stresa povezuju s povećanim brojem izostanaka, problemima pozornosti i koncentracije, nemogućnosti da se usredotoče na radne zadatke (Mistry, 2009), nižom motivacijom i samoučinkovitosti (Shanks i sur., 2010). Iako svi navedeni problemi koji se povezuju uz siromaštvo nisu fiksni Jensen (2009) upozorava da oni lako pokrenu ciklus niskih očekivanja i neuspjeha.

Rezultati ovog istraživanja sugeriraju da se nepovoljni materijalni uvjeti mogu povezati i uz nemarna, pasivna, postupanja ili propuštanje roditelja da se zadovolje potrebe djece, a među kojima one obrazovne imaju važno mjesto. Oni korespondiraju i s nalazima drugih studija u kojima se siromaštvo ističe kao jedan od najčešćih rizičnih čimbenika za zanemarivanje (Mennen i sur., 2010; Bilić i sur., 2012; Friedman i Billick, 2014). Spomenuti nalazi podržavaju i tezu da je edukativno zanemarivanje mogući rezultat ekonomski nepovoljnih čimbenika koji mogu utjecati na dječji razvoj i ishode (Ferguson i sur., 2007; Hartas, 2011). Tako na neki način impliciraju i potrebu proširivanja modela obiteljskog stresa i na zanemarujuća roditeljska ponašanja. Odnosno, da se uz aktivno neprimjerena roditeljska postupanja (kažnjavanje, zlostavljanje) obrati pozornost na pasivne, neadekvatne oblike ili izostanak ponašanja koje je djetetu potrebno za zdrav razvoj (Mennen i sur., 2010). Dobiveni rezultati pokazuju da je edukativno zanemarivanje statistički značajan prediktor dječje predanosti izvršavanju školskih obveza i budućih aspiracija. A što je edukativno zanemarivanje veće manja je predanost izvršavanju školskih obaveza i niže su aspiracije. U obrazloženju ovih rezultata važno je reći da djeca od roditelja uče što je važno ili ne. Ako roditelji iskazuju brigu za njihove obrazovne ciljeve, posvećuju im pažnju i podršku da ih ostvare i djeca će se vjerojatno truditi da to realiziraju. Ako roditeljima edukativne potrebe djece nisu prioritet, ona mogu zaključiti da to nije nešto za što vrijedi ulagati trud, angažirati se. Najvjerojatnije prenoseći svoje težnje i očekivanja roditelji afektivno oblikuju i dječje obrazovne aspiracije (Shanks i sur., 2010) te razvijaju predanost izvršavanju školskih obveza, odnosno potiču ponašanja neophodna za postizanje ciljeva u budućnosti.

I drugi autori ističu važnost roditeljskog poticanja obrazovnih i profesionalnih aspiracija, vrijednosti i koristi obrazovanja, u postizanju pozitivnih obrazovnih i životnih ishoda (Shukla i sur., 2015). No kad je riječ o djeca koja odrastaju u siromaštvu utvrđeno je da nedovoljno poticajno obiteljsko okruženje utječe i na njihovu angažiranost u školskim obvezama, ali i na planiranje budućnosti (Evans i Kim, 2013). Budući da je zanemarivanje je bolno iskustvo koje djeca doživljavaju ne samo kao nebrigu i nedostatak interesa roditelja već kao njihovo odbacivanje i indiferentnost, nedostatak ljubavi, nedostatak oslonca u teškim situacijama, pa ne iznenađuje što odrastanje u takvom okruženju nepovoljno utječe i na percepciju budućnosti. S druge strane Ridge (2009) ističe da siromaštvo donosi neizvjesnost, nesigurnost, iscrpljuje samopouzdanje i samopoštovanje te snažno potkopava vjeru u budućnost. Kombinacija ovih elemenata nerijetko rezultira osjećajima beznađa, bespomoćnosti pa i očaja što utječe na težnje djece i planiranje budućnosti (McDonald, 2008). Mnogi od njih postanu fatalistični, od roditelja usvoje pasivan stav i nauče prihvatiti ono što jeste (Bullock i sur., 2010), budućnost percipiraju kao neizvjesnost, nesigurnost (Jensen, 2009), izražavaju zabrinutost jer vjeruju da teško mogu realizirati svoje težnje i snove, te promijeniti situaciju u kojoj žive (McDonald 2008; Ridge; 2009).

A u predviđanju i uspjeha i predanosti izvršavanju školskih obveza prema rezultatima ovog istraživanja, značajni su prediktori upravo dodatne aktivnosti i instrukcije, koje

smo objasnili u prethodnom poglavlju, a od varijabli socijalne deprivacije izlasci s prijateljima za uspjeh i razredni izleti za buduće aspiracije. U uvodu je istaknuto da izlasci s prijateljima i odlasci na razredne izlete za djecu, a osobito adolescente predstavljaju aktivnosti od posebne važnosti. One im otvaraju mogućnost za interakcije i stvaranje dublje povezanosti s vršnjacima te zadovoljavanje, tako važne potrebe za prihvaćanjem. Svakako vrijedi ponoviti da su za djecu posljedice siromaštva najbolje uočavaju preko socijalnih odnos i usporedbi s vršnjacima. Oni koji zbog toga doživljavaju deprivaciju i stigmatiziranost s vremenom i povjeruju da ne zaslužuju ništa bolje, To na više načina može utjecati na njihove školske rezultate od toga da mogu biti dekoncentrirani, povlačiti se iz aktivnosti do narušenog samopouzdanja koje ima veliku važnost u postizanju uspjeha i planiranju budućnosti.

Percepcija da nisu u ravnopravnoj poziciji, da doživljavaju nepravdu, te da imaju male šanse ostvariti svoje potencijale i obrazovne, ali i životne težnje, kako navodi Ridge (2009) prilično je bolno iskustvo, a vjerujemo i demotivirajuće. Stoga nas je zanimalo kako učenici u Hrvatskoj gledaju na postrojenje istih šansi za školovanje i ostvarivanje dječjih prava, koja se deklarativno u javnosti naglašavaju.

Procjene ispitanika o materijalnim mogućnostima roditelja koje su važne za nastavak njihovog školovanja, percepcija nepravde zbog nejednakih mogućnosti i ugroženosti prava na obrazovanje

Ispitanici su zamoljeni da procjene financijske mogućnosti svojih roditelja za osiguravanje nastavaka njihovog školovanje. Najveći ih broj (84,7%) smatra da im roditelji mogu osigurati sve što je potrebno za nastavak školovanja. Dio učenika (13,3%) navodi da njihovi roditelji, iako žele da oni završe školovanje, to mogu učiniti samo uz velika odricanja, primjerice podizanje kredita i sl. Najmanji broj učenika (1,3%) navodi da njihovi roditelji nemaju dovoljno sredstva za nastavak njihovog obrazovanja, a tek 0,7% ih smatra da njihovi roditelji za to nisu ni zainteresirani.

Testiranjem razlika među analiziranim skupinama različitog socioekonomskog statusa utvrđeno je, a i očekivano, da je u skupini ispitanika iznadprosječnog materijalnog statusa veći broj (98%) onih kojima roditelji mogu osigurati sve, a nema onih kojima to ne mogu (0%), dok je kod siromašnih trend obrnut ($\chi^2 = 46,546$, $df=9$; $p<0,00$).

Oni koji izjavljuju da ne postoje financijski problemi po pitanju nastavka njihovog školovanja imaju viši SES ($t=7,118$; $df=424$; $p<0,00$) i nižu razinu percipirane deprivacije ($t=8,916$; $K df=99,777$; $p<0,00$) od onih koji na pitanje od nastavku školovanja izjavljuju o nekoj razini problema - bilo da će nastaviti školovanje uz velika odricanja roditelja, bilo da roditelji uopće nemaju sredstava za nastavak školovanja ili pak nisu niti zainteresirani za to.

Na pitanje smatraju li nepravедnim da svi učenici nemaju iste životne uvjete i iste mogućnosti za nastavak školovanja, najveći broj učenika (82,5%) je odgovorio potvrdno, dok ih manji broj (17,5%) to ne smatra nepravедnim. Rezultati pokazuju da se u

shvaćanju nepravde učenici ne razlikuju s obzirom na SES ($F=1,771$; $p<0,18$; $t=-0,305$; $df=415$) i materijalnu deprivaciju ($F=0,224$; $p<0,63$; $t=-0,305$; $df=415$). Čini se da su djevojčice osjetljivije na nepravdu jer njih 86% u odnosu na 78,4% dječaka te nejednakosti doživljava kao nepravdu ($\chi^2=6,155$; $df=1$; $p<0,01$).

Iako veći broj (63,4%) ispitanika ne smatra da nedostatak financijskih sredstava ugrožava njihovo pravo na obrazovanje, ipak više od jedne trećine (36,6%) misli da je njihovo pravo na obrazovanje ugroženo nepovoljnom materijalnom situacijom. Rezultati pokazuju da to ne ovisi o tome kojoj od analiziranih skupina učenici pripadaju ($\chi^2=1,470$; $df=3$; $p<0,88$), odnosno glede ovog pitanja, među skupinama različitog materijalnog statusa nisu utvrđene statistički značajne razlike.

Iako djeca RH imaju jednako pravo pristupa obrazovanju i formalno postoji jednakost, a osobito se naglašava jednakost mogućnosti, neki autori upozoravaju na potrebu uklanjanja prepreka na temelju socijalnih okolnosti (Farnell 2012), a to podržavaju i rezultati dobiveni u ovom istraživanju. Jednom, istina manjem dijelu ispitanih učenika roditelji ne mogu omogućiti nastavak školovanja, a dugom dijelu to mogu ali samo uz ogromna odricanja ili zaduživanja. Nalazi su indikativan i ukazuje da socioekonomske nejednakost otežavaju nekim učenicima da ostvare svoja prava i mogućnosti. Uz to je jednom dijelu djece zbog materijalne situacije i roditeljskog zanemarivanja kao moguće posljedice takve stanja, otežano i postizanje uspjeha, o kojem ovisi mogući izbor škole. Nalazi ukazuju i na poteškoće u predanosti u izvršavanju školskih obveza o kojem uspjeh djelom ovisi, ali učinke na buduće aspiracije. I drugi autoru (Matković, 2010) upozoravaju na slabiji školski uspjeh djece nižeg SES tijekom obveznog obrazovanja (primarni efekt), ali u situacijama kad imaju podjednak uspjeh kao njihovi vršnjaci iz obitelji višeg SES-a, zbog razlike u resursima roditelja imaju manju vjerojatnost upisati viši stupanj obrazovanja (sekundarni efekt), a najizraženije su razlike pristupu i završavanju visokog obrazovanja. Čini se da razlike u ekonomskim resursima perpetuiraju nove razlike (Shanks i sur., 2010). Većina ispitanika koji su sudjelovali u ovom istraživanju, svjesni su realnog stanja u njihovom okruženju, a neovisno o tome kakva je njihova materijalna situacija percipiraju da je nepravedno da svi oni nemaju iste životne uvjete i iste mogućnosti za nastavak školovanja.

A više od jedne trećine ih misli da je njihovo pravo na obrazovanje, kao temeljno ljudsko pravo i pretpostavaka ostvarivanja ostalih prava, ugroženo nepovoljnim materijalnim prilikama. A upravo je obrazovanje mogući izlaz iz nepovoljnog položaja (Ridge, 2009) ili mogući mehanizama za bijeg od siromaštva (Engle i Black, 2008). Stoga Minujin i sur. (2006) opravdano upozoravaju da nije dovoljno govoriti samo o kršenju dječjih prava jer se taj proces najčešće nastavlja i u odrasloj dobi.

Iako su u ovom istraživanju djelomično potvrđene istraživačke pretpostavke, njegovi rezultati su indikativni i doprinose boljem razumijevanju djece koja žive u nepovoljnim uvjetima. No treba upozoriti i na ograničenja, ponajprije da su podaci o materijalnoj situaciji prikupljeni samoiskazom, dakle iz jednog izvora, a i skala budućih aspiracija nije pokazala zadovoljavajuću pouzdanost. Sugerira se budućim istraživačima da uključe

i druge izvore (roditelje, nastavnike) i neke objektivne pokazatelje roditeljskih primanja jer oni djeci ponekad nisu poznati ili im roditelji o tome ne govore s namjerom da ih ne opterećuju, a moguće je da i djeca o njima ne žele govoriti jer se boje stigmatizacije.

Zaključak

Početak 21. stoljeća obilježila je ekonomska kriza globalnih razmjera zbog koje se povećao broj ljudi koji žive u velikoj materijalnoj neimaštini (apsolutno, siromaštvo) ili nisu u mogućnosti osigurati minimalno pristojan životni standard (relativno siromaštvo), ali i onih koji su donedavno živjeli sigurno, a suočavaju s velikom financijskom neizvjesnosti i bijedom (novo siromaštvo). Takvo stanje u obiteljima ponajprije ugrožava dobrobit djece, ostavlja posljedice na različite aspekte njihovog života i dovodi u pitanje njihova temeljna prava.

Zbog neimaštine roditelji nisu u mogućnosti osigurati ni adekvatnu odjeću, obuću, topli obrok u školi (materijalna deprivacija), a ograničene su im šanse da zadovolje potrebe djece za sudjelovanjem u društvenim aktivnostima (socijalna deprivacija) i pristup resursima značajnim za napredovanje (obrazovna deprivacija), pa su djeca izložena višestrukoj deprivaciji. Kombiniranje elemenata SES-a i višestruke materijalne deprivacije može doprinijeti objektivnijem sagledavanju i boljem razumijevanju situacije sve većeg broja siromašne djece u školama. A njih vidljivi znakovi siromaštva nerijetko vode u neravnopravan položaj, osjećaju se drugačije, inferiorno, marginalizirano, stigmatizirano, a sve to loše utječe i na obrazovne ishode.

Rezultati provedenog istraživanja potvrđuju da siromašni učenici postižu lošiji školski uspjeh, koji determinira ukupan SES, otežan pristup različitim aktivnostima ili instrukcijama, nedostatak knjiga i pribora, posjedovanje elektroničkih uređaja, ali i elementi socijalne deprivacije kao što su izlasci s prijateljima. Nalazi ukazuju i na poteškoće u predanosti u izvršavanju školskih obveza o kojem uspjeh djelom ovisi, ali učinke na buduće aspiracije. Ekonomskih teškoća reflektiraju se i na neprimjereno postupanje roditelja prema djeci i propuštanje da se zadovolje njihove potrebe. Rezultati ovog istraživanja skreću pozornost na zanemarivanje obrazovnih potreba, a utvrđeno je da veće edukativno zanemarivanje od strane roditelja predviđa manju predanost djeteta školskim obvezama, ali i niže buduće aspiracije.

Siromašni učenici susreću se s nizom teškoća koje im blokiraju postizanje školskog uspjeha, otežavaju nastavak obrazovanja, a time i njihove životne šanse. Dakle, socioekonomske nejednakost, prema nalazima ovog istraživanja, otežavaju nekim učenicima da ostvare svoja prava i potencijale, a više od trećine ih misli da je njihovo pravo na obrazovanje ugroženo nepovoljnom materijalnom situacijom.

Neophodno je upozoriti i na slabu učinkovitost sustava socijalne skrbi u prevenciji siromaštva (Šučur, 2014) te da problem siromašne djece ne može biti riješen jednokratnom financijskom pomoći, već je potrebno razvijati strategije za davanje višestruke podrške takvoj djeci, ali i njihovim roditeljima. A djeca koja u školi imaju podršku

i razumijevanje te usvoje pozitivan pristup učenju imaju veće šanse izići iz kruga siromaštva. No na škole se nerijetko prebacuje sav teret rješavanja problema koje nije producirala, stoga treba naglasiti da je zadatak je svih stvoriti pretpostavke da djeca ostvare svoja prava, osobito pravo na obrazovanje koje je polazište za ostvarivanja ostalih prava.

Literatura

Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012), *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Bullock, K., Muschamp, Y., Ridge, T., Wikeley, F. (2010), Educational relationships in out-of-school-time activities: are children in poverty missing out again? *Education, Citizenship and Social Justice*, 5 (2), 103-116.

Conger, R. D. i Donnellan, M. B. (2007), An interactionist perspective on the socioeconomic context of human development. *Annual Review of Psychology*, 58, 175-199.

Conger, R. D., Conger, K. J., Martin, M. J. (2010), Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and Family*, 72 (3), 685-704.

Dahlberg, L. L., Toal, S. B., Swahn, M. H., Behrens, C. B. (2005), *Measuring Violence-Related Attitudes, Behaviors, and Influences Among Youths: A Compendium of Assessment Tools*, Second Edition. Atlanta, Georgia: Division of Violence Prevention; National Center for Injury Prevention and Control; Center for Disease Control and Prevention.

De Neubourg, C., de Milliano, M., Plavgo, I. (2014), *Lost (in) Dimensions: Consolidating progress in multidimensional poverty research*, Innocenti Working Paper No. 2014-04, UNICEF Office of Research, Florence

Engle, P., Black, M. M. (2008), The effect of poverty on child development and educational outcomes. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 1136:243-256.

Evans, G., Kim, P. (2013), Childhood poverty, chronic stress, self-regulation, and coping. *Child Development Perspectives*, 7(1), 43-48

Farnell, T. (2012), *Jednake prilike u obrazovanju u globalnoj perspektivi. // Studenti s invaliditetom : opće smjernice / Kiš Glavaš, Lelia (ur.). Zagreb : Sveučilište u Zagrebu*, 2012. Str. 13-34.

Ferguson, H., Bovaird, S., Mueller, M. (2007), The impact of poverty on educational outcomes for children. *Pediatric Child Health*, 12(8), 701-706.

Friedman, E., Billick, S. B. (2014), Unintentional child neglect: Literature review and observational study. *Psychiatric Quarterly*, 86 (2), 253-259.

Gregurović, M. i Kutli, S. (2010). Učinak socioekonomskog statusa na obrazovno postignuće učenika: Primjer PISA istraživanja, Hrvatska 2006. *Revija za socijalnu politiku*, 17(2), 179-196.

Hartas, D. (2011), Families' social backgrounds matter: socio-economic factors, home learning and young children's language, literacy and social outcomes. *British Educational Research Journal*, 37(6), 893-914.

Hirsch, D. (2007), *Experiences of poverty and educational advantage*. York: JRF

Jensen, E. (2009). *Teaching with Poverty in Mind: What Being Poor Does to Kids' Brains and What Schools Can Do About It*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Jokić, B., Ristić Dedić, Z. (2010). Razlike u školskom uspjehu učenika trećih i sedmih razreda osnovnih škola u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol učenika i obrazovanje roditelja: populacijska perspektiva. *Revija za socijalnu politiku*, 17 (3), 354-362.

Katz, I., Corlyon, J., La Placa, V. and Hunter, S. (2007), *The Relationship Between Parenting and Poverty*. York: Joseph Rowntree Foundation.

Kletečki Radović, M. (2011), *Siromaštvo i neki aspekti psihosocijalnog razvoja djece* (doktorska disertacija). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta, Studijski centar socijalnog rada

Martin, M. J., Conger, R. D., Schofield, T. J., Dogan, S. J., Widaman, K. F., Donnellan, M. B. i Nepl, T. K. (2010). Evaluation of the interactionist model of socioeconomic status and problem behavior: a developmental cascade across generations. *Development and Psychopathology*, 22(3), 695-713.

Matković, T. (2010), Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj : trendovi u proteklom desetljeću. *Društvena istraživanja*, 19 (4/5), 643-667.

McCoy, S., Byrne, D., Joanne B. (2012), Too Much of a Good Thing? Gender, 'Concerted Cultivation' and Unequal Achievement in Primary Education. *Child Indicators Research*, 5 (1), 155-178.

McDonald, C. (2008), *Children's lived experience of poverty: A review of the literature*. Prepared by the ARACY Collaborative team undertaking the Children's Lived Experience of Poverty project, including. RMIT University, the NSW Commission for Children and Young People and The Benevolent Society.

Mennen, F. E., Kim, K., Sang, J., Trickett, P. K. (2010), Child neglect: Definition and identification of youth's experiences in official reports of maltreatment. *Child Abuse and Neglect*, 34(9), 647-658.

Minujin A., Delamonica E., Davidziuk A., Gonzalez E. (2006), The definition of child poverty: A discussion of concepts and measurements. *Environment and Urbanization*, 18(2), 481-500.

Mistry, R.S., Benner, A. D., Tan, C. .S, Kim, S.Y. (2009), Family economic stress and academic well-being among Chinese-American youth: the influence of adolescents' perceptions of economic strain. *Journal of family psychology*, 23(3), 279-290.

Ridge, T (2009), *Living with Poverty: A Review of the Literature on Children's and Families' Experiences of Poverty*. Research Report No 594, Department for Work and Pensions, Norwich: HMSO.

Roviš, D., Bezinović, P. (2011), Vežanost za školu – analiza privrženosti školi i predanosti školskim obvezama kod srednjoškolaca. *Sociologija i prostor*, 49 (2), 185-208.

Shanks, W. T., Kim, Y., Loke, V., Destin, M. (2010), Assets and child well-being in economically developed countries. *Children & Youth Services Review*, 32, **1488-1496**

Shukla, S. Y., Tombari, A. K., Toland, M. D., Danner, F. W. (2015), Parental Support for Learning and High School Students' Academic Motivation and Persistence in Mathematics. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 5 (1), 44-56

Šućur, Z. (2006), Siromaštvo, višedimenzionalna deprivacija i socijalna isključenost u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 36 (3-4), 131-147.

Šućur, Z. (2014). Stari i novi siromasi u hrvatskom društvu: empirijski uvid. *Bogoslovska smotra*, 84 (3), 577-610.

Walker, J., Crawford, K., Taylor, F. (2008), Listening to children: gaining a perspective of the experiences of poverty and social exclusion from children and young people of single-parent families. *Health and Social Care in the Community*, 16(4),429-36.

Wray, W.(2015), Parenting in Poverty: Inequity through the Lens of Attachment and Resilience. *American International Journal of Social Science*, 4(2), 223-233.

Zebić, B. (2012) Globalna pravednost i siromaštvo u svijetu interpretaciji Thomasa Poggea. *Obnovljeni život*, 67(4), 511-526.

Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014-2020) <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siroma%C5%A1tva.pdf> (preuzeto 10. 07. 2015.)